

11. fejezet – KRISZTUS MÁSODIK ELJÖVETELE ÉS AZ EVANGÉLIUM ESZKATOLÓGIÁJA

A prófécia lényege

Az Ószövetség prófétai könyveiből az Újszövetségbe árad a prófétai élet egy erős áramlata, s a végén, a János Apokalipszisben éri el teljes kifejlődését. De ez az áramlat még ez előtt, az Evangéliumokban, a tekintetek elől rejtett mederből egyszer (röviden, de nagy erővel) előtör: Krisztus apokaliptikus beszédeiben az Olajfák hegyén, melyeket „kis apokalipszisnek” vagy „evangéliumi apokalipszisnek” nevezünk.

És a prófétai elem minden alkalommal – ott, ahol világossá válik – a megértés egy különös szintjét adja. Abban, hogy János Apokalipszise („a Nagy apokalipszis”) az összes bibliai könyv közül az utolsó, nem szabad véletlenszerűséget látni. Azért az utolsó, mert a János Apokalipszise egy csúcs, melyet erre való belső joggal csak az tud megérteni, aki önmaga átalakításával az összes előző fokozatot leküzdötte. És mivel az Evangéliumban az áll, hogy az Olajfák hegyi kinyilatkoztatásban csak tanítványok vettek részt (Márk Evangéliuma azt is elmondja, hogy csak a két testvérpár – Péter, András, Jakab és János), ez azt jelenti, hogy az apokalipszist, a próféciát csak az képes befogadni, aki a megértésben messze előretutott.

Magától értetődik, hogy a „prófeciáról” egész másképp gondolkodik és másként érti a materialista kor, mint az, akinek ismerős az érzékfeletti világ ténye és életgazdagsága. Az ilyen szorosan zárt egek alatt, amelyekkel az emberiség szellemi fejlődésének utóbbi szakaszaiban dolgunk van, a prófécia kizárólag valamilyen jövőben bekövetkező események csodálatos jóslata. Ha a megjövendőlt esemény külső módon bekövetkezik, akkor a prófécia igaz volt, ha nem, akkor hamis.

A Bibliáról való elképzeléseink eldurvulásában és vulgarizálódásában hatalmas szerepet játszott az, hogy a „prófétairól” mint olyanról való mai materialista elképzeléseket minden további nélkül átvitték a bibliai korszakra, az izraeli próféták és az ősi kereszténység korára. Pedig azok még olyan idők voltak, amikor az egek még nyitva álltak a jámbor és bölcs emberek érző és szemlélő megismerése számára. És azokban az időkben a prófécia nem közönséges varázslat, hanem a szellemi világ jeleinek és alakjainak kegyelemmel teli olvasási művészete volt.

Nézzük meg a következő példát. Krisztus a „szenvedések megjövendölését” földi életének egy meghatározott pontjától kezdi beletenni a tanítványok tanításába. „Az Emberfiának emberek kezébe kell kerülnie. Megölik, de harmadnapra föltámad” (Mt 17,22-23 stb.). Amikor az olvasó Krisztusnak ezeket vagy az ehhez hasonló szavait úgy olvassa, ahogyan ma szokás gondolkodni a prófeciákról, az az elképzelés alakul ki benne, hogy Krisztus mindössze azt akarta a tanítványoknak előre jelezni, hogy mi fog vele történni, de azok valamiért nem hallották vagy nem akarták hallani, ezért ugyanazt három vagy négy alkalommal elismételte nekik. Ha az olvasó ráadásul az ilyen jövendölés lehetőségében általában is kételkedik (ami csak a materialista világnézet logikus következménye), akkor Krisztus szavait nem valódinak, hanem utólagos beszúrásnak tartja, amikor Krisztus szenvedéseit és halálát megjövendőlni már egyáltalán nem volt nehéz: ezek úgymond a „gyülekezeti hit mítoszteremtéseként” jöttek létre. Ilyen

„visszamenőleges jóslatok” tudományos megjelölését (vatecinia ex eventu¹⁷⁴) kidolgozva elfedjük az ilyen tudományos módszerek mentális zűrzavarát. Úgyhogy a liberális protestáns teológia nyílt vagy burkolt formában gyakorlatilag a következő szabályt alkalmazta: „csak azok a jövődölések valódiak, melyek nem teljesültek”. Hiszen a kutatók nem találtak alapot olyan jövődölések utólagos kigondolására, melyek valójában nem azok, hanem „hibák”. Az ilyen „valódi” jövődölésekhez sorolták Krisztus eszkatológiai jövődöléseit az Evangéliumokban, általában mindazt, amelyben a közeli világvég várakozása (legalábbis amilyennek azt elképzelte) fejeződött ki az őskereszténységben. Mivel azonban a világ egészen a mai napig sem tűnt el, a kutatók azt feltételezték, hogy az őskereszténységben egy fundamentális tévedés uralkodott, amelyet nemcsak Pál, hanem Krisztus is osztott (lehetséges, hogy ő maga idézte azt elő). Ebben az esetben ugyanannak a kutatási princípiumnak a második fele ez: „Minden beteljesült jövődölés nem valódi”, vagyis csak azután gondolták ki azokat, hogy megvalósultak. Így például az ószövetségi könyvek kutatói azt tartották és ma is azt tartják magától értetődőnek, hogy Ézsaiás könyvének azok a részei, melyekben Cirusz perzsa királyról, a zsidók babiloni fogságból való szabadítójáról van szó, csak a fogságból való visszatérés után keletkezhettek. Az Evangéliumok keltezésére Krisztusnak azokat a szavait használják újból és újból, melyek Jeruzsálem halálára és a Templom lerombolására vonatkoztak. Jeruzsálemet és a Templomot a római seregek valójában 70-ben rombolták le. Tehát (következtetnek ebből az emberek) az Evangéliumokat nem írhatták korábban, mint 70-ben. Hiszen maga Krisztus ezeket a szavakat nem mondta (hiszen megvalósultak!), hanem később adták a szájába, amikor Jeruzsálemet már lerombolták.

Ezt a logikát, melyben a materializmus minden aljassága teli torokból nyilvánul meg, hosszú időközön keresztül teljesen természetesnek, és majdnem egyedüli „tudománynak” fogadták el mind a kutatók, mind a hallgatók az olvasókkal együtt.

Térjünk vissza a „szenvedés megjövendölésének” példájához. A vallástörténelem már régóta bőséges anyagot gyűjtött össze arra vonatkozólag, hogy a szenvedések, a halál és a harmadik napon való feltámadás, hogy a „szenvedő, meghaló és feltámadó Megváltó Isten”-ről való elképzelések már a Közel-Kelet kereszténységet megelőző vallásaiban is fontos szerepet játszottak. Ebből gyakran arra a következtetésre jutottak, hogy a Krisztus haláláról és feltámadásáról szóló híradás „mindössze egy mítosz”, a főníciai és más mítoszok és kultuszok mintájára. A tényleges körülményeket nem nehéz kiválogatni, ezeket állandóan és egyre nagyon világossággal pontosítják a vallástörténeti kutatások. Mégpedig, hogy mindenütt, ahol a kereszténység előtti kultikus központokban beavatások zajlottak, a „szellemi ember”, az „emberfia” felébresztésénél a szenvedés, a halál és feltámadás törvénye adott magáról hírt. Ezt a törvényt hirdették a népnek a mítoszok és kultuszok képén keresztül, kezdve az eleusiszi gabonáról szóló mítosztól, Adonisz szolgálatáig Föníciában. A szenvedések, a halál és a feltámadás fokozatain való áthaladás a beavatásban az ember „újjászületése”, a felsőbb ember, az emberben a Fiúnak, az „Emberfiának” a megszületése. És amikor Krisztus a tanítványokkal a szenvedésekről, a halálról és a feltámadásról beszél, a magasabb szellemi törvényt tárja fel előttük, olyan alakot pecsétel bele földi szavakba, amely a látnok és a bölcs tekintete számára az égen látható volt. Tanításait még azok egyik földi megvalósulásába is beleágyazza. Hiszen azokat a napokat Lázár halála és feltámadása töltötte be, és mindaz, ami ezt az eseményt megelőzte és követte. Ahogyan az Ószövetségben

¹⁷⁴ Esemény alapján történő jövődölés (lat), vagyis lényegében fiktív jövődölés, melyet akkor adnak meg, amikor az esemény már lejárott

Jónáson, úgy az Újszövetségben most Lázáron valósul meg, hogy az Emberfiának meg kell halnia és három nap elteltével fel kell támadnia.

A „szenvedések megjövendölése”, mielőtt kijelentették volna, sok alátámasztást keresett az évezredek folyamán. Abban a pillanatban nyert alátámasztást, amikor kijelentették. Krisztusnak mind a halála, mind a feltámadása ezeknek nem az egyedüli, hanem a legnagyobb és befejező megvalósítása volt. Krisztus a tanítványoknak a legmélyebb egyetemes törvényt tárja fel (utalással az ő alapvető szerepére az emberiség saját küldetésének megvalósításában). Ennek a törvénynek ő magán kell megvalósulnia. Annak, ami igaz a szellemre vonatkozóan, és már nem egyszer behatolt a Földre egy előzetes bemutatóként, most az elejétől a végéig bele kell íródnia a Földbe, a földi lét tényezőjévé kell válnia. Annak, amiről korábban kizárólag csak a misztériumok berkeiben tudtak, amit csak azokban ápoltak, most általánosan hozzáférhetővé kell válnia az emberiség számára a Golgotán. Krisztus halálával és feltámadásával mindenki számára közhírré tétetik az Emberfia halála és feltámadása – s nem szavakban, hanem a sorson keresztül. De mielőtt a sorsnak ezen kihirdetése az emberiség számára megtörténik, Krisztus arra törekszik, hogy ezt a törvényt a tanítványok tudomására hozza.

A „szenvedések megjövendölése” azonban általában is hasonlít a Biblia összes prófétikus-apokaliptikus szavára. A prófécia ilyen értelmezésével sokaknak úgy tűnhet, hogy valamit elvettek tőlük. Egyszerűen szólva az az érzés keletkezik, hogy a jövendőmondásokban ilyen módon semmilyen virtuóz ügyesség nincsen. Ez igaz, hiszen csak ekkor lesz a jövendőmondás isteni művészet. A Bibliában semmilyen virtuóz trükk nincsen, sem a „csodákban”, sem a „jövendölésekben”. Akinek csak trükközésre van szüksége, az a Bibliának csak a karikatúráját tartja a kezében.

A Bibliában minden prófétikus-apokaliptikus mindenekelőtt a szellemi törvényeknek, a szellemi előképeknek és eseményeknek a kinyilatkoztatása, függetlenül attól, hogy külsőleg megnyilvánulnak-e vagy sem.

A „prófeciák teljesülésére” vonatkozó kérdést csak azt követően tehetjük fel – anélkül hogy kockáztatnánk a hibába esést –, hogy ezt egyszer s mindörökre megállapítottuk. Mindig vannak teljesülések, melyek a kinyilatkoztatás égi képeihez a kinyilatkoztatások földi megjelenüléseként csatlakoznak, de ezeket nem szabad durva anyagi formában várni és keresni. Sok jövendölés beteljesült, mégpedig a leghatalmasabb formában. Viszont az emberek ezt nem vették észre, mivel a beteljesülést más, külsődlegesebb formában várták (hiszen a zsidóknak ígért Messiást nem egészen másként képzeltek?). És ezért a prófeciát annak a nyugtalan kornak egyik tévedéseként bélyegezték meg. Úgyhogy attól kezdve, amikor Krisztus szavairól volt szó, az emberek ezt mondták: „de hát Krisztus is mindössze saját korának gyermeke”.

A gnózis és a montanizmus

Most engedjünk meg magunknak egy történelmi kirándulást az ősi kereszténység korának meghatározott áramlatai területére, mivel a Biblia értésében máig is uralkodó fundamentális tévedések elhárításához nagyon fontos azok keletkezésének vizsgálata.

Az újszövetségi prófeciák előbbieken megállapított jellegének fényében érthetővé válik, hogy itt két fajta hiba következhet be. Az egyik, ha csak azokra az érzékfeletti ősképekre és alakokra tekintünk, melyeket az Evangélium vagy az Apokalipszis szavai megjelenítettek és ábrázoltak, és akkor figyelmen

kívül hagyjuk a szellemi lényeknek a földi történelemben való megtestesülését és megvalósulását; ekkor az Evangélium úgymond a levegőben lógva marad. Vagy pedig épp ellenkezőleg, mindenben csak a anyagi-történelmi oldalt látjuk, és akkor az érzékfeletti eredet, a szellemi események teljessége marad figyelmen kívül, ekkor pedig az Evangélium úgyszólván túlzottan földhöz kötöttek bizonyul.

Habár a második végletesség, felismerve saját túlsúlyát és kizárólagosságát, nagyon-nagyon szabadnak érzi magát, a történelemre bocsátott kíváncsi tekintet az ősi kereszténység korában csak annak legelső csírait észleli. Az első elhajlás, ezzel ellentétben, akkoriban nagyon széleskörűen elterjedt volt. Összefoglaló történelmi aspektusban az első fajta végletet gnóziként, a másodikat montanizmusként határozhatjuk meg.

A tisztánlátás már kimerülő maradványaira épült gnózis az Evangélium szellemi alapjairól mély, beható értéssel rendelkezett, ugyanakkor Jézus földi életének történelmi tényeihez, és mindenekelőtt a Kereszten való testi halálához nem tudott eljutni. A gnózis Krisztust isteni lénynek látta, ugyanakkor Jézust, mint embert, nem látta. A gnosztikusok vagy azt képzeltek, hogy a Kereszten csak a „test kísértete” függött, vagy azt (ahogy ez a híres Baszileidész iskolájából származó szűkös feljegyzéseken áll), hogy Krisztus helyett a cirenei Simont feszítették keresztre.

A kereszténység első évszázadaiban a gnózis rendkívül elterjedt volt mind az emberi tapasztalatok sorában, mind az emberek gondolkodásában, ugyanakkor nagyon hamar egy könyörtelen harc kezdődött ellene, s végső soron gyökerestül kiirtották. A gnosztikus irodalommal együtt azokat az anyagokat is nélkülöznünk kell, melyek lehetőséget adtak volna arra, hogy megítéljük, hogy az ősi kereszténység korának *tudata* mennyire nem hasonlítható össze azzal, amelyik a későbbi időkben fejlődött ki. A gnózis ereje teljes egyoldalúsága ellenére is forrása volt a lelkesedésnek, amely az ősi kereszténység idején rendkívül erősnek bizonyult, és az érzékfeletti szellemi megismerés teljességén alapult. Az, amit a gnózis látott, kétségtelenül igaz volt. A tévedése abban állt, hogy sok mindent (mégpedig azt, ami a Földön zajlott) egyszerűen *nem* látott.

Az egek akkor szélesre tárultak, ezért a gnosztikus egyoldalúságban az őskereszténység bocsánatos gyengeségét kell látnunk. De a másik, a materialista egyoldalúság, a kereszténység fejlődésében hatalmas tévedés maradt és marad egészen napjainkig.

A II. század közepe táján jelent meg a színen a frígiai Kübelé-pap, Montanosz, akin a második véglet eredetét lehet tanulmányozni. A bűnbánatról szóló viharos prédikációiban azt hirdette, hogy a közeljövőben bekövetkezik Krisztus második testi eljövetele és az ezeréves birodalom, melynek vezetője és hirdetője állítólag ő maga. A korai kereszténység belső jellegére nagyon jellemző, hogy a Montanosztól eredő gondolatokat eretneknek nyilvánította, és még a nyomait is oly energikusan kiirtotta, hogy az írásából és cselekedeteiről megmaradt töredékek talán még szerényebbek is, mint azok, amelyek a gnoszticizmusról rendelkezésünkre állnak.

A közismert történelmi ábrázolások gyakorlatilag arra a gondolatra vezetnek bennünket, hogy az ősi kereszténység teljes egészében, sőt maga Jézus és Pál is osztotta a montanista nézetet a világvége küszöbön álló katasztrófájára és Krisztus hamarosan bekövetkező testi eljövetelére vonatkozóan. Valójában azonban a montanista eretnokség energikus elutasítása azt jelenti, hogy az ősi kereszténység alapvető álláspontja lehetővé tette számára, hogy egészen élő és következetes módon el tudjon igazodni szellemi-érzékfeletti dolgokban az Evangélium és az Apokalipszis jövőre vonatkozó prófétikus

szemléletével kapcsolatban. Amit általában az őskereszténység „eszkatológiájának” (tanítás a végső dolgokról) tartanak, azt maga a kereszténység fájdalmas következményekkel járó tévedésként utasította el. Úgy az anyagtól idegen gnózis nézetét, mint a montanisták szellemtől idegen materializmusát is hamisnak ítélték. A mindenütt elterjedt történelmi tévedés azért jött létre, mert Montanosz után néhány évtizeddel az egyik hatalmas egyházi tanító, a karthágói Tertullianus maga is montanistává vált, elárasztva az egyházat materialista előfeltevésekkel és a materialista eszkatológia erőteljes áramlatával.

Rendkívül tanulságos lenne megtudni, hogyan jutott Montanosz a jövőre vonatkozó kijelentéseihez. A keresztényeket a legszigorúbb erkölcsi fegyelemre szólította fel, meggyőzte őket, hogy készüljenek a közeljövőre. A rendszeres bűntgyakorlatokat az erkölcsi tökéletesedés egyik legfontosabb eszközének tartotta. Kétségtelen, hogy a bűnt következtében az embernek látomásai keletkeznek. Ugyanakkor mivel a bűnt a szellem elérésének testi eszköze, az általa elért szellemi élmények ténylegesen a testi fajtájúakhoz tartoznak: ezek olyan látomások, melyek az anyagi testből keletkeznek, és ezért a szellemit az anyagiba vonzzák. Helytelen lenne a gnosztikusok és a montanisták szellemi tapasztalatait egy szintre helyezni. Ezek polárisan ellentétesek. Az előbbiek a görög-dionüszoszi lelki felépítés alapján felszállnak és lebegnek a Földtől elválasztott szellemi birodalomban. Az utóbbiak szerzetesi-aszkétikus módon hatnak, ami még szorosabban összeköti őket a földiséggel. Paradoxon, de tény: Montanosz és a korai szerzetesség aszkétikus látomásaiban a vallási fanatizmus és materializmus forrásával van dolgunk.

Az angol-amerikai szekták sorának XVIII. és XIX. századbeli keletkezése kapcsolatban állt az újra és újra megszülető, Krisztus második testi eljövételéről szóló elképzeléssel. Az ilyen szekták bölcsőjénél minden esetben valakinek a látomásai találhatók, melyek Montanosz látomásaihoz hasonlítanak. A testiség mellékizével rendelkező látomások materialista irányultságú vallási elképzelésekké válnak. Az, aminek a szellemen kell végbemennie, az emberi lelkek előtt látomásként jelentkezik, és tévedésből ennek megvalósulását testi formában várja. Ilyen volt az Irving által alapított Apostoli Egyház¹⁷⁵, amely ennek a kimagasló embernek a látomásaira épült, melyekbe szintén materialista tévedés lopózott be. Tizenkét apostolt neveztek ki az egyház vezetőivé, abban a szilárt meggyőződésben, hogy ők nem halnak meg azelőtt, hogy Krisztus ismét megjelenik a Földön. A Második eljövételre való várakozás egyre feszültebbé vált az irvingisták körében, és amikor az első apostolok meghaltak, mindannyian továbbra is szilárdan hittek abban, hogy legalább az *egyik* apostol élete során megjelenik Krisztus. Az utolsó apostol halálával a gyülekezet belső világa darabokra tört. És nem azért, mert Krisztus nem jön el másodjára, hanem azért, mert nem testben, hanem szellemileg jó el.

Míg a gnózisnak Krisztus első, már megvalósult megjelenésével, Golgotán való halálával kapcsolatban volt hamis képze, addig a montanizmus és annak összes követője Krisztus jövőbeni, Második megjelenésének szellemiségét nem ismerte el. Ma gyakran hallhatunk a gnózis ellen vívott harcról; ugyanakkor a montanizmus ellen vívott harcról valahogy nem lehet hallani. Pedig a gnóziszból

¹⁷⁵ Katolikus-apostoli egyház, vagy ókatolikus gyülekezet (a tagok önmagukat nem nevezik irvingiánusoknak) a XIX. század 30-as éveiben jött létre Angliában egy skót egyházi személy, híres igehirdető és teológus, Edward Irving (1792.08.04-1834.12.07.) és egy sor más személy körül. Jellemzői a Szent Szellem kiadásában és a közeli Második eljövételben való hit, az Újszövetség minden előírásának pontos követése a szertartásban és a gyülekezeti élet szabályaiban. Fokozatosan (1835-ig) meghatározták a tizenkét apostolt, kijelölték az egyes országok és területek püspökeit (akiket „angyaloknak” neveztek). Kezdetben létszámát tekintve rohamosan nőtt az egyház, Európában és Amerikában széleskörűen elterjedt, ahol ma is létezik, habár eléggé korlátozott méretekben. Az utolsó, a „Dél-németországi és Ausztriai apostol” halála (1901-ben) után nem neveznek ki új apostolokat, eltérően az 1863-ban, az első apostol halálát követően belőlük kivált Új Apostoli Egyháztól, melyben több tucat apostol van. Az Új Apostoli Egyháznak a XX. század végén kb. 2 millió tagja volt, többségük Németországban.

lényegében semmi jelentős nyom nem maradt, mivel az ősi szellemi tudat kialudt. A montanizmus viszont ellenkezőleg, az egész kereszténységet átölelte egyházaiban és szektáiban.

Rudolf Steiner antropozófiáját gyakran azzal vádolják, hogy az „gnózis”. De ez esetben a „gnózis” szót megbélyegzőként használják. Senki sem ismeri a történelmi gnóvizt, sem pozitív, sem negatív minőségeiben. Először is, szinte egyáltalán nem rendelkezünk dokumentumokkal, melyek alapján tanulmányozhatnánk a gnóvizt. Nagyon gyakran látjuk, hogy azok a teológusok, akik az antropozófia mint gnózis ellen harcolnak, egyáltalán nem ismerkedtek meg a néhány gnosztikus dokumentummal, ugyanúgy, mint ahogy jórészt az antropozófiai irodalmat sem ismerik. Másodszor pedig, a gnosztikus dokumentumok, mint pl. a Pistis Sophia* kutatásához valójában az antropozófia segítségére van szükség. A „gnózis” történelmi jelenségét mind az erős, mind a gyenge oldalairól most egyedül az antropozófia képes megérteni. A gnózis hiányosságait, végzetes egyoldalúságát sehol máshol nem vetették alá világosabb és pontosabb elemzésnek, mint Rudolf Steiner előadásaiiban. Már ez vitathatatlan bizonyítéka annak, hogy az antropozófiát gnosztikus eretnkséggel vádolni nem lehet.

*1. „A három év” („Die drei Jahre”): Die Lehren des Auferstandenen „Pistis Sophia”.

Ahhoz, hogy egy új korszak kezdődhessen az Evangélium megértésében, a gnózis vádját ma nemcsak visszautasítani kell, hanem ellenkezőleg: a történelmi kereszténységet kell az egyházaiban és a szektáiban megjelenő montanizmussal megvádolni. Montanosztól kezdve, Tertullianuson keresztül az Evangéliumok értésébe a fogalmak materialista helyettesítése hatolt be, amit mint egyházi tanítást szentesítettek is. Meg kell tisztítani a montanista törmelékeket, kiszabadítva alóluk az Evangéliumok őskeresztény értelmezését kezdeti tiszta formájában. Ezt az értelmezést a menny és a föld csodálatos egyensúlya jellemzi, és magában hordja úgy a szellem teljességét, mint Krisztus emberré válásának megingathatatlanságát*.

* 1. az „Alexandriai Kelemen és Origenész” c. fejezetet

Azok az állítások, hogy még Montanosz előtt jellemző volt az őskereszténységre a testben való Második eljövételre való várakozás, annak hitével együtt, hogy hamarosan eljön a világ vége, az Evangélium helytelen értéséről tanúskodnak, de ezen túl még történelmi hamisításnak is minősülnek. A történelmi kirándulás befejezéseként olvassunk bele egy őskeresztény írásba, melyet még János apostol élete folyamán írtak. Ezek Kelemen római püspöknek a korinthusi gyülekezet számára írt leveléből való kivonatok (a 23-25. fejezetekből). Kelemen nem szerette volna, hogy az emberekben kételkedés merüljön fel hamis várakozások miatt, melyek beteljesületlensége kifárasztja lelküket és megfosztja a meggyőződésüktől. „Ne is gondoljatok olyan írások megnyitására, ahol ez van írva:»Jaj a kételkedő lelkű kishitűeknek, akik ezt mondják: ezt még az atyáink idejében hallottuk, de íme mi már megöregedtünk, és mégsem történt velünk semmi«”.

Kelemen azért küzd, hogy azoknak a várakozásai, akiknek vezetésére hivatott, maradjanak a szellemiség területén, és csodás példákön mutatja meg nekik a jövő létesülésének törvényét: „Ó, ti balgák, hasonlítsátok magatokat össze egy fával. Vegyétek például a szőlőtőkét. Először ledobja leveleit, aztán hajtásokat növeszt, majd leveleket, aztán virágot majd bogyókezdeményeket. Végül érett szőlőfürt áll előttünk. Látjátok, hogy rövid idő alatt megéri a termés. Bizony az isteni gondolat hirtelen és váratlanul fog beteljesedni, amiről az Írás is tanúskodik: „Hirtelen és rendíthetetlenül jön el”¹⁷⁶, és még: „És hirtelen

¹⁷⁶ Ézsaiás 13,22

eljön templomába az Úr, és a szentekhez, akik őt várják”¹⁷⁷. Ez pedig a következőt jelenti. Kétségtelen, hogy Krisztus Második eljövetele a villámhoz lesz hasonló, amely az egész világ felett átrepül, kelettől nyugatig; és mégis Krisztus már itt van. Az eljövetele egy érési folyamat, amely a szőlőfürtök fokozatos éréséhez hasonlít. Minden korszak a saját módján képes átélni Krisztus Második eljövetelét, csak azt kellene tudnia, hol keresse. „Szeretteim, emlékezzünk csak arra, hogy Isten állandóan mutatja nekünk az eljövendő Feltámadást, melynek elsőszülöttjévé az Úr Jézus Krisztust tette meg, feltámasztva őt a halottak közül. Tekintsünk az állandóan ismétlődő feltámadásra. Így a feltámadást mutatja nekünk a nappal és az éjszaka: az éjszaka nyugalomba vonul, felkel a nappal, amikor a nappal eltűnik, felkel az éjszaka. Nézzük meg a terméseket is: hogyan, milyen módon történik a vetés? Kimegy a magvető, és mindent az utolsó szem magig a földre szór. A magok csupaszon és szárazan esnek a földre, aztán lebomlanak, és a lebomlásukból az Úr hatalmas gondoskodásának köszönhetően feltámadnak, egyből sok lesz, és azok termést hoznak”.

Kelemen arra készíti bennünket a tenger hullámzásaihoz hasonlító képeken keresztül, hogy megértsük: Krisztus Második eljövetelének kezdete a Feltámadásában rejlik. Már ettől kezdve, az egész létezésben hallhatatlanul, de annál erősebben terjed a rejtett halál és keletkezés, az új élet növekedése. Ezentúl a nappal és éjjel váltakozása, az elvetett magok sorsa és sok más ritmus Krisztus életét jelképezi a Földön és az emberben. Kelemen a Krisztus második eljövetelére vonatkozó tanítását egy olyan mítosszal koronázza meg, amelyet abban az időben a szent helyeken tiszteltek: „Nézzük azt a csodálatos jelet, amely keleten, mégpedig Arábiában jelent meg. Él ott egy madár, melyet fönixnek neveznek. Az a madár egyedülálló a nemében, és 500 évig él. Amikor közeleg a vég, amikor eljön az idő, hogy meghaljon, akkor ez a madár egy koporsót készít magának tömjénből, mirhából és más illatos anyagokból, és amikor eljön az életének a vége, elbújik benne és meghal. A test elbomlásából egyfajta féreg keletkezik, amely a meghalt állat testnedveivel táplálkozik, és szárnyakat növeszt magának. Később, erőre kapván, megragadja a koporsót a halott madár csontjaival, és Arábiából Egyiptomba, a Heliopolisz nevű városba repül vele. Pontosan délben, mindenki szeme láttára a Nap oltárához repül, elhelyezi rajta, amit hozott, aztán visszarepül. Akkor a papok bepillantanak a krónikás könyveikbe, és látják, hogy 500 év elteltével érkezett. És most mondjátok meg, hogy nagynak és csodálatra méltónak kell-e tartanunk azt, ha a Mindenek Teremtője a Feltámadással ajándékozza meg azt, aki szent módon és a hit áldásának reményében szolgált neki, amikor még a madár példáján is ígéretének nagyságát mutatja meg nekünk?”

Ha valódi módon módon merülünk bele a nagy keresztény tanítók ilyen szavainak belső hangzásába, mely szavak az őskereszténység mélyéből hangzanak, akkor az lehetővé teszi számunkra, hogy a legnagyobb frissességgel érzékeljük az első keresztények jövőbe irányuló pillantásának pulzáló és élő szellemiségét. Milyen messzi van mindez a későbbi durván dogmatikus és fanatikus földi fogalmaktól! Az egyház akkor még nem esett a montanista tévedés hatása alá. És most azt látjuk, hogy az az elem terül szét előttünk, melyben mindenekelőtt az Evangélium apokaliptikus elve uralkodik, melynek értelmét csak ebből az elemből kiindulva lehet megérteni.

Az Olajfák hegyi Apokalipszis próféciája

Íme Krisztus is ezt mondja az Olajfák hegyi „kis Apokalipszisben”: „Bizony mondom nektek: el nem múlik e nemzedék, amíg mindez meg nem történik” (Mt 24,34). Elsősorban ezek miatt a szavak miatt

¹⁷⁷ Malakiás 3,1

alakult ki a Jézus tévedéséről való vélemény, őt „saját kora fiának” tartván. Hallhatjuk: hogyan, hiszen már meghalt az emberek akkori generációja, és „mindez” mégsem történt meg? Az a helyzet, hogy a rögzült gondolkodási képességek nem engednek más, nem durván materialista elképzeléseket a „mindez” kapcsán, aminek meg kell történni.

Amikor az Emberfia eljövételéről beszélt Krisztus a tanítványoknak, ehhez hasonló szavakat mondott: „Az Emberfia ugyanis el fog jönni angyalaival Atyja dicsőségében és akkor megfizet mindenkinek tetteihez mérten. Bizony mondom nektek: az itt állók közül néhányan nem halnak meg, amíg meg nem látják az uralmával elérkező Emberfiát” (Mt 16,27-28). Általában azt gondolják, hogy itt Krisztus az Utolsó Ítéletről beszél a világ végén, amikor Bíróként megjelenik, Arról van szó, hogy van olyan, aki nem hal meg, amíg ez meg nem történik – ez az időkre utal: azok között, aki már most él, van olyan, akit a világvége még élőnek talál. Az ilyen elképzeléssel kapcsolatban konstatálhatjuk: minden tanítvány meghalt, a világ vége pedig még nem jött el, vagyis Jézus tévedett.

És mégis, éppen maga az Evangélium csodálatos szemléletességgel adja a kompozíció titkos, ugyanakkor meggyőző nyelvével a képét annak, hogyan teljesülnek valójában Krisztus szavai. Közvetlenül e szavak után: „az itt állók közül néhányan” az Evangélium így folytatódik: „Hat nap múlva Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és testvérét Jánost, és egyedül őket vitte föl egy magas hegyre. Ott színében elváltozott előttük. Arca ragyogott, mint a nap, ruhája pedig tündökölt, mint a fény...” És ott meg is látták „a saját birodalmába menő Emberfiát az ő Atyjának dicsőségében az ő angyalaival” néhányan azok közül, akik hallgatóként ott álltak, amikor erről beszélt Krisztus. Az előző fejezetben már beszéltünk arról, hogy Mózes és Illés Krisztus két oldalán áll, mint két angyali alak. Igaz az is, hogy a Színeváltozás hegyén mindenki a helyzete szerint kap. Maga a Színeváltozás megtapasztalása már ajándék; ennek a megtapasztalásnak a különböző módjaiban pontos eredményként tükröződik a tanítványok belső élete. Látni a színeváltozott Krisztust – ez isteni kegyelem, homályosan látni vagy egyáltalán nem látni – ez isteni ítélet. Habár Krisztus még nem halt meg, a három tanítvány számára megkezdődött Krisztus második eljövetele a Színeváltozás hegyén. Számukra a világ vége is megkezdődött. A mag el van vetve, és most az emberiség ölen érlelődik az eljövendő Emberfia csodája.

Az Olajfák hegyének Apokalipszisében ez áll: „el nem múlik e nemzedék, amíg mindez meg nem történik”. Itt Krisztus megmutatja a tanítványoknak a nagy Utolsó Ítélet képeit, melyek az Emberfia megjelenését kísérik. A tanítás hangulata inkább a legerősebb világ-vihar mennydörgésére és villámcsapására hasonlít, mint a Színeváltozás nyugodt fényére. Még az Emberfia eljövételével kapcsolatban is viharról beszél: „Mint ahogy a villám napkeleten támad és napnyugatig látszik, olyan lesz az Emberfiának eljövetele¹⁷⁸ is” (Mt 24,27). „Az Emberfiának eljövetelekor úgy lesz, mint Noé napjaiban történt” (Mt 24,37). Villám és árvíz – ezek az „Emberfia eljövetele” (Zukunft des Menschensohnes [szó szerint fordítva: Emberfia jövőjének, ford.megj]). képi jelei. Ez az utolsó kifejezés csupán a lutheri Bibliában szerepel. A görög eredetiben leírtak inkább a földitől a szellemibe irányítanak bennünket. Ahol Luther a „jövőről” (Zukunft) beszél, ott „paruszia”¹⁷⁹ áll. Ez a szó valójában inkább azt jelenti, hogy „jelen”, mint hogy „múlt”, ez egy nagyon energikusan aláhúzott jelen, olyan jelen, amely a háttér

¹⁷⁸ Meg kell jegyezni, hogy Luther a Zukunft (jelentése „jövő” modern német nyelven, Luther akkor ezt írta: zukunfft) szót az „érkezés”, „bekövetkezés” értelemben használta. A XX. század 50-80-as éveiben javított német fordításban már nem Zukunft, hanem Kommen (érkezés) szerepel. (Egyébként a zukunfft elvetése még sokkal korábban kezdődött.) Az Elberfelder-fordításban: Ankunfft (érkezés).

¹⁷⁹ A „paruszia” (παρουσία) szóról később bővebben ebben a fejezetben lesz szó: „Pál két levele a thesszalonikaiakhoz”, a „Krisztus Második eljövetele” ábrázolása a thesszalonikaiakhoz írt levelekben” c. részben

mozdulatlanságából a tekintet számára világos módon előtérbe lép. Ahhoz hasonlóan, ahogy a rügy már „jelenlevő” növény, még ha nem is nyílt ki, habár a növény csak akkor lép át a jelenbe, amikor a rügy kinyílik, ugyanígy van az „eljävendő Emberfiával”. Az Emberfia már itt van, ugyanakkor még rejtve van, mintegy szunnyad a magban. De egy csodálatos pillanatban itt lesz teljesen, lényének teljes kifejltségében. Amikor ez történik, ezt az eseményt nagy világmegrázkódtatások fogják kísérni. Amikor a magból előbújik a csíra, ősi erővel áttöri a talajfelszínt. Ami itt kiszabadul, hasonlít a dinamithoz, amely erős robbanásokkal töri az utat.

Így kezdődik az Apokalipszis, amelyet Krisztus a tanítványoknak átad. Elöttük magasodik a jeruzsálemi Templom. Befejezett formája a kozmikus rend szimbóluma és biztosítóka. Ahogyan a bölcs építész keze a templom építészeti elemeit egymással összhangba rendezi, úgy rendezte egykor a világ építész a kozmosz és az emberiség életformáit egy csodálatos harmóniába. A Templom előtt a tanítványoknak eszébe jut a Templom ezen egyetemes jelentősége. A tanító ugyanakkor ezt mondja: „Bizony mondom nektek: nem marad itt kő kövön, amit le nem rombolnának” (Mt 24,2).

Az, amit itt Krisztus mond, egy prófécia, ugyanakkor egy sokkal hatalmasabb prófécia, mintha csupán Jeruzsálem lerombolásának jóslata lett volna. Nem, itt a világesemények egész eljävendő menetének Apokalipszise áll előttünk, amikor a rend helyére káosz lép, és minden régi forma és kapcsolat szétesik. A szem számára láthatatlan dinamit belülről szétrobbant mindent, ami az ősidőktől fogva annyira harmonizáltnak tűnt. Az, hogy Titus légioi lerombolják Jeruzsálemet és a Salamoni Templomot – csak egy általánosított történelmi szimbóluma a bekövetkező világtörténelmi eseményeknek, és ez a tartalma a Krisztus által kiejtett próféta szavaknak.

Krisztus még semmit sem mondott, csak a bekövetkező káosz nagy egyetemes törvényét. És most az Olajfák hegyén, letekintve az alul lévő Templomra, a tanítványok bizalmasan kérdezik tőle: „Mondd meg nekünk, mikor lesz ez?”. Bizonytalanul találgatnak a Krisztus-lény sorsa és az eon sorsa közötti kapcsolatról, és kérdezik a jelekről, amelyek alapján meg lehet állapítani ennek a kettős világsors krízisének a bekövetkeztét. Luther így fordítja: „Milyenek lesznek a te jövődnek és a világvége nek a jelei?” Ott, ahol Luther a „jövő” szót használja, az eredetiben a „paruszia” szó áll, vagyis a tanítványok arról kérdezik, mi alapján lehet majd megtudni, hogy Krisztus megnyilvánítja kozmikus erejét, és működteti azt: „Mik lesznek a jelei, hogy elkezdted cselekedni?” Ahol Luther „világ végét” fordít, görögül ez áll: *συντέλεια του αἰῶνος*, „az eon beteljesülése”. A „világ vége” egy abszolút vég, ami anyagi módon azt jelenti, hogy a világ halála. Az „eon beteljesülése”: a világ egyik körének lezárása, melynek törmelékeiből aztán egy új kör kezdődik. A görög eon¹⁸⁰ szóhoz hasonló szó „ēwe” formában élt a középfelnémet nyelvben, olyan újabb szavakká alakulva az újfelnémet nyelvben, mint az Ehe (házasság) és az Ewigkeit (örökkévalóság). A régi szó egy kör képzetét ébresztette, az örökkévalóság ezen állandó képét. A világfejlődést felszálló körök formájában képzeltek el. A tanítványok érzékelik, hogy egy nagy egyetemes kör, egy eon befejeződött, és a szülési gyötrelmekből, a régi világ küzdelmeiből egy új világnak kell megszületnie. Érzik, hogy Krisztus lényében van valami olyan, ami a régit lezárásra, egy újat pedig megszületésre készíti.

¹⁸⁰ A görög αἰών (aion) szóról később bővebben itt lesz szó: „Pál két levele a thesszalonikaiakhoz”, a „Krisztus Második eljövételének ábrázolása a thesszalonikaiakhoz írt levelekben” c. részben. Ismertek a francia nyelvész, Émile Benveniste (1902-1976) kutatásai, melyekben összeköti a görög αἰών szót az „ifjú” [oroszul: «юный»] (indo-iráni yuvan-, lat. iuvenis) szóval

És most Krisztus megkezdi hatalmas apokaliptikus tanítását: igen, az én lényemben kell hogy megmutatkozzon az egyetemes krízis. Ugyanakkor tanuljatok megkülönböztetést tenni. A világban léteznek olyan erők, melyeket nem szabad összetéveszteni az én lényem energiáival. Máté Evangéliumának mondata: „Sokan jönnek majd az én nevemben s azt mondják: én vagyok a Krisztus” (Mt 24,5) Márk Evangéliumában egész jellegzetes különbséggel olvasható: „Sokan jönnek majd az én nevemben és azt mondják: én vagyok” (Mk 13,6). A görög kifejezést: *ἐγώ ειμι* (ego eimi) így is le lehetne fordítani: „én vagyok az »Én«”. (A német fordításokban az adott rész többnyire úgy szerepel, mint Máténál.)

Valójában az „Én” felébredése az emberiségben: egy láthatatlan robbanószer, amely mindent a levegőbe emel, és ahhoz vezet, hogy kő kövön nem marad. Eddig az emberek ilyen vagy olyan közösség: egy nép vagy család tagjai voltak. A közösségeket régi formák és kötelékek, szokások és törvények tartották össze. Az egyes embernek, az individuumnak csak önmagára kell eszmélnie, máris megjelenik a bomlás csírája, fokozatosan megkezdődik a háború mindenki ellen. És mégis az ébredő „Ént” titok lepi. Hiszen valóban ott van benne az a méltóság és szabadság, melyhez az embernek fel kell emelkednie, hogy a belső függetlenség állapotában, csupán önmagára támaszkodva valósítsa meg saját emberi küldetését. Kezdetben olyan emberek közössége van, akik még nem „Én”-emberek, aztán jön a közösség szétesése egymástól elválasztott „Én”-emberekre. És végül kinyílnak a kapuk, melyek szabad „Én”-emberek közösségéhez, egy magasabb rendű közösséghez vezetnek. Ily módon az Én kialakulásában két fok van: a szétesés és a felépülés. Az első az „Én”, mint alacsonyabb „Én” vesz részt. A második fokon az alacsonyabb „Én” kehelyként kell hogy befogadja a magasabb isteni tartalmat: benne már a magasabb „Én”, az isteni lény: az Emberfia él. Amikor az emberek már annyira megérlelődnek, hogy befogadják magukba és hordozzák a magasabb „Ént”, akkor Krisztus lényé hatol beléjük. A „Krisztus mibennünk”¹⁸¹ valósággá válik. Krisztus minden ember számára a magasabb „Én”, ő egy isteni lény, aki minden emberi „Énbe” bele akarja árasztani a saját erejét.

Ha egyszer majd eljön az az idő, amikor az emberiség az „Én” jegyében lesz (Krisztus megjelenésének értelme pedig éppen ez), akkor lesz szó a megkülönböztetésről. Vagyis meg kell különböztetni azokat az „Éneket”, amelyek egyelőre csak emberi, elszigetelt edények, azoktól az „Énektől”, melyek ugyan emberi edények maradtak, de elkezdték magukba felvenni az isteni tartalmat, ezt az összekapcsoló, közösséget képező princípiumot minden elkülönült számára. Az emberek az „Én” nevében jönnek, és ezt mondják: „Én vagyok az »Én«”. Ugyanakkor ez most még csak illúzió. Egyelőre az „Én” kizárólag csak emberi, még mindig csak robbanóanyag és a pusztítás magja, csak szeretne Krisztusra hasonlítani, és főnöknek tartja magát, de valójában nem az.

Máté Evangéliumának változata, hogy sokan mondják majd magukról: „Én vagyok a Krisztus”, az olyan jelenségekre mutat, melyek a jeruzsálemi Templom lerombolásához hasonlóan, a világ állapotát koncentráltan fejezik ki. Hamis Krisztusok jelennek meg. Ugyanakkor hamis Krisztus mindenki, aki a saját emberi „Énje” jogán vezető szerepet készül játszani, még ha nem is használja Krisztus nevét. Korunkban vannak olyan hamis Krisztusok, akikben az a titok, miszerint Krisztusnak tetsző dolog, hogy az emberben a magasabb Én legyen, karikatúrába fordul. Most az „Én” felébredése káoszának magában az üledékében vagyunk. „Háború és háborúk hírei”, „éhínségek és földrengések”¹⁸² töltik be a világot, amikor az Én robbanásveszélyes anyaga mozgásba lendül. Nem is feltétlenül kell, hogy ténylegesen nyílt

¹⁸¹ 1. Gal 2,20

¹⁸² 1. Mt 24,5-6

formájú háború legyen. A nyílt háborúk és földrengések – ez csupán a világ belső állapotának egyfajta összesűrűsödése. Ahogyan mindkét világháború befejeződése után lényegében senki sem mondhatta és mondhatja, hogy a háború helyére béke lépett, éppen úgy az „Én” korában, amíg az „Én”-kelyhek nem képesek betöltekezni a magasabb „Én” tartalmával, a háború és a földrengés a világ normális állapota.

A legújabb emberiség története (nem részleteiben, hanem általában és egészében) annak az apokaliptikus próféciaának a beteljesülése, melyet Krisztus az Olajfák hegyén adott a tanítványoknak. „A gonoszság elhatalmasodásával sok szívben kihűl a szeretet” (Mt 24,12). Így lehetne leírni az utóbbi évszázadok belső történetét. Ugyanakkor értelmetlen dolog aggódni az emberiség növekvő törvénytelensége és a szeretetük elvesztése miatt. Krisztus a jövő egyetemes törvényeit, nem pedig az egyes részleteit tárja fel. Valamikor a szeretet az emberek természetes tulajdonsága volt, egy művészet, amellyel úgy rendelkeztek, hogy a saját részükről semmilyen érdemük sem volt benne. Aztán az emberiségnek el kellett veszítenie a természetes szeretetképességét – fizetség gyanánt. Ilyen drága árat fizet (amikor a forma helyébe a káosz, a törvényesség helyébe – a törvénytelenség lép) az „Én” megszerzéséért. Akkor a szeretet művészetté válik, melyet az embernek tanulnia kell, és saját lénye mélyéről kell ismét megszereznie.

Az Evangélium tovább folytatja: „de aki állhatatos marad mindvégig, az üdvözülni fog” (Mt 24,13). És itt megint fontos lenne megszabadulnunk a durván materialista értéstől, melyre a lutheri szöveg hajlamosít bennünket. A *το τέλος* (to telos) kifejezés, melyet Luther „Ende”-nek (vég) fordít – a görög nyelv egyik titokzatos szava. Ez nem a megszakadás értelmében való vég, hanem az út célja, a létra utolsó foka, melyre fel kell lépni. A „Ziel” német szó hangzása alapján közvetlenül a „telos” szóból származik. A görögök a *τά τέλη* (ta tele) szóval a beavatást jelölték, melyet a misztériumok központjaiban valósítottak meg. Éppen ebben az értelemben szerepelt ez a szó a 6. versben, ahol Luthernél ez áll: „Das muß zum ersten alles geschehen; aber es ist noch nicht das Ende da” (először mindezeknek meg kell lenniük, de ez még nem a vég). Ily módon az Evangélium az „Én” káoszával kapcsolatos szenvedéseket szinte beavatásként állítja be, amely képes az embert olyan állapotba helyezni, hogy elérje a belső célját. A külső hanyatlás legalacsonyabb pontja (a „vég”, ami után ugyanakkor minden folytatódik tovább) ugyanakkor a belső létesülés célpontja is. Aki képes volt ezeket a megpróbáltatásokat eddig az alsó pontig elviselni, annak számára egy új emelkedés kezdődik. A lutheri Biblia ezt mondja: „er wird selig” (üdvözülni fog). Az „üdvözülni fog” szó az utóbbi évszázadok során az élet egyik legveszélyesebb rejtett buktatójává vált: rajta keresztül fejlődött ki a vallásban az egoizmus.¹⁸³ Az alapjául szolgáló görög szó az orvos tevékenységét, a „gyógyítást” jelöli. Aki kiállja a próbákat, gyógyulásra tesz szert. Az alacsonyabb „Én” lándzsája az emberből sebesült Amfortast csinál. Ugyanaz a lándzsa, amely megsebesített, egy tiszta ember kezében meggyógyítja a sebet¹⁸⁴. Az alacsonyabb „Én”, amely kitör a közösségből, beteggé tesz, de a magasabb „Én” gyógyulást hoz. Ugyanakkor a gyógyulás nem következik be, amíg nem jön el a krízis, a legalsó pont, a „telos”.

Rögtön ezután a „telos” után még egyszer jön: „Isten országának ezt az örömhírét pedig hirdetik majd az egész világon bizonyságul minden nemzetnek. Csak akkor jön el a vég” (Mt 24,14). Az ilyen kijelentések a legdurvább és legközönségesebb materializmus könnyű prédájává válnak. Az olyan

¹⁸³ 1. erről korábban a Hegyi beszéd c. fejezetben: Boldogságmondások

¹⁸⁴ Wagner Parsifal c. operájának fináléjában Parsifal ezt énekli: „Nur eine Waffe taugt: – die Wunde schließt der Speer nur, der sie schlug” (Csak egy eszköz a megfelelő: a sebet csak az a lándzsa gyógyítja, amely a sebet létrehozta). Amfortasról 173. megjegyzés

amerikai csoportok, mint a „Komoly bibliai kutatások barátai”¹⁸⁵, akik a Biblia materialista – s ami könnyített formában ma mindenütt uralkodó – értelmezésének végletét képviselik, ezt így értik: Az Evangéliumok – a Biblia nyomtatott szava. Ha valamikor bekövetkezik az az idő, hogy a bibliai közösségeknek egyesített erőikkel sikerül a Bibliát minden nyelvre lefordítani és elterjeszteni az emberiség legelveszettebb sarkaiba is, akkor az a világ vége közeledtének a jele is lesz. Mivel most már közel kerültünk ehhez a célhoz, a modern kor ezt az „akkor jön el a vég” előestéjének tekinti.

Amellett, hogy kevés embernek jut eszébe megkérdőjelezni azt az adományt, amellyel a könyvnyomtatás művészetének feltalálása után lehetővé vált a Biblia nyomtatott szavainak elterjedése, a másik oldalról sajnálni kell, hogy a materialista korban, amikor az Evangéliumok érzékfeletti eredete feledésbe merült, az „Örök Evangélium” íratlan isteni szavaiból végül is *csak* nyomtatott betűk, múltó könyv maradt.

Az Evangélium szóban benne van az „angyal” szó. Az „Evangélium”: „az angyali világ gyógyító hatása”. Az emberi létben az angyal kettős módon hat. Az első fajta tevékenységét a gyermekén lehet látni. Az „Én” itt még nem született meg, és azt helyettesítve angyalok szállnak az ember körül és betöltik őt. Amikor az ember teljesen „Én”-emberré vált, többé már térhet vissza gyermeki állapotba. Mindazonáltal Krisztus szavai: „legyetek olyanok, mint a gyermekek” felhívás arra, hogy ismét fogadjuk be az életünkbe az angyalok hatását. A saját „Ént” edénnyé, az isteni kelyhévé téve, megnyitva a Krisztusi világnak a magasabb „Ént”, az ember az igazi Evangéliumot fogadja be. A magasabb „Énje” angyal képében száll le reá. Az ember belsejébe lépve Krisztus maga elé küldi az angyalát. Ez az „Ország Evangéliuma”. Az Ország: a belső hatalom. A belső irányító és király itt a magasabb „Én”, Krisztus. A görög szövegben szó szerint ez áll: „*ezt* az Evangéliumot hirdetik”. Ez pedig ehhez az előző mondathoz tartozik: „Aki a megpróbáltatásokat végig kibírja, gyógyító erőhöz jut”. A tudás a célról, a telos-ról, az új életerőről, melyek a lét nullpontján törnek elő – ez már ugyanazoknak az életerőknek az erősödő, korábbról származó hatása, ez már az angyalok országából érkező segítség. Maga az emberi sors válik prédikációvá, amely a halál és a feltámadás, a megpróbáltatás és a hűség, a betegség és a gyógyulás misztériumát hirdeti nekünk. Tehát az emberi lelkek először az egyetemes krízis tudatát hirdetik, és aztán következik maga a krízis, a telos. Ugyanakkor ez a krízis nem kötődik egy meghatározott pillanathoz. Minden ember önállóan megy át rajta, mindenki számára a saját órája jön el.

Az Emberfia megjelenése

Mivel Krisztus apokaliptikus tanítása olyan képekben zajlik, melyekben valami imbolygó, bizonytalan van jelen, ez elsőként csak belső eseményekre, az egyes ember létének lelki összegzésére vet fényt, ez a tanítás azokat a megrázkódtatásokat tükrözi, melyek magát a szellemi világot töltik meg. Növekszik a képszerűség: „Amikor majd látjátok a szent helyen a Dániel próféta által megjövendőlt gyalázatos pusztulást...aki Júdeában van, fusson a hegyekre” (Mt 24,15-16) [Másik fordításban: „Mikor azért látjátok majd, hogy az a pusztító utálatosság, amelyről Dániel próféta szólt, ott áll a szent helyen...akkor, akik Júdeában lesznek, fussanak a hegyekre”]. Ezeket a szavakat gyakran elég meggyőzően az egyház történelmére vonatkoztatva értelmezték, és a Templom megszenteltségtelenítésének ahhoz az aktusához kötötték, amely megelőzte annak lerombolását: amikor Kaligula császár megparancsolta, hogy a Salamonai Templom Szentek szentjében az ő saját szobrát állítsák fel. A „pusztító

¹⁸⁵ 1931-ig így nevezték magukat a Jehova tanúi

utálatosságról” már Dániel próféta is beszélt, és egyszer, még Krisztus előtt, ennek a jóslatnak beteljesüléseként, egy ilyen megszenteltetés valóban megtörtént, mégpedig amikor Antiokhosz Epiphanész, a szeleukida Észak-Szíria zsarnok uralkodója behatolt oda. A Makkabeusok felkelése őt visszavonulásra kényszerítette.

És a prófétai-apokaliptikus kép ismét messze túllép az ilyen történelmi részletek határain, felfedve az emberi fejlődés ősjelenségét, még ha ez az ősjelenség az ilyen történelmi részletekben a szimbolikus jelentéssel leginkább teli anyagi megtestesülését találja is meg. Amikor a szíriai Antiokhosz Epiphanész ugyanúgy, mint a római Kaligula, meggyalázta a Szentek Szentjét, a zsidó kultusz világa egy számára idegen kultusz világával került összetűzésbe. Antiokhosz a császár jövőendő kultuszának előfutára, Kaligula pedig már annak képviselője volt. Az, amit Luther így fordít: „Greuel Verwüstung” - pusztító utálatosság” (*βδελυγμα τῆς βασιλείας*, bdelygma tes eremoseos), ha pontosak akarunk lenni, ezt jelenti: „az elkülönültség szörnyűsége”, vagyis, az Énnnek, a belső urunknak a paródiája (A görög „eremosis” szó az eremita-remeteséggel kapcsolatos, és belső elszigeteltséget, elkülönültséget jelent). A császár az alacsonyabb „Én” hatalmas történelmi szimbóluma. A római császár minden olyan emberben jelen van, ahol az Én ígérete először önzés, egoizmus formájában lép elő. Ugyanakkor a Templomnak és a Szentek Szentjének is jelentősége van az emberiség számára. Pál ezt mondja: „Nem tudjátok, hogy a testetek – a Szent Szellem temploma?” (1Kor 3,16). Az emberi test – templom. Míg az Én ígérete az emberben alsóbb alakjában ébred fel, ennek a templomnak a Szentek Szentjébe bejut a császár szobra, „a szent helyen az elkülönültség szörnyűsége uralkodik”. Az, ami Jeruzsálemben Antiokhosz idején, majd utána Kaligula idején végbement, az egész földön végbemenő hatalmas tűzvész kezdetének külső jele volt. Krisztus azt mondja tanítványainak, hogy amikor az elkülönültség szörnyűsége láthatóvá válik, annak, aki Júdeában van, a hegyekbe kell futnia.

Amikor János Jelenések könyvében, a „nagy Apokalipszisben” az Új Jeruzsálemről van szó, senkinek sem jut eszébe, hogy egy földrajzilag elkülönült, földi Jeruzsálemre gondoljon. Ugyanígy a kis Apokalipszisben is Júdea: egy belső táj. Ahhoz hasonlóan, hogy a külső Júdea Krisztus születésének helye volt, úgy az a Júdea, amelyről most szó van: az ember „Énjének” földje. Júdea van mindenütt, ahol az „Én”-ember jelen van. Ez azt is jelenti, hogy krízis jelei esetén a „hegyekbe kell futni”. Az ember „Énjének” keresnie kell a magasabb tudat felé vezető utat. Csak a magasabb tudatba lépve képes megmenekülni ebből a krízisből. Mindenkinek azt a belső állapotot kell figyelembe vennie, amelybe őt az általa addig megtett belső út vezette: „Aki a háztetőn van, le ne jöjjön, hogy kivigye holmiját házából, és aki a mezőn, vissza ne térjen, hogy elvigye köpenyét” (Mk 27,17-18). Ezeknek a verseknek a megértési kísérleteinél a kutatók a közönségesség mélységeit fejezték ki. Az ilyen szavak az értelem számára teljességgel áthatolhatatlanok maradnak, ha nem a tudatállapot imaginatív-képi tükröződéseként értjük őket. Itt két típusú ember ábrázolása történik. Az első típus inkább a gondolataiban él, az ő életük a fejükben tükröződik. A második típus inkább a természetben él, az ő lelki életük elsősorban a külső dolgokban tükröződik. Képszerűen kifejezve az első a tetőn van (a test számára a fej ugyanaz, mint a ház számára a tető), a második pedig a mezőn, kívül. A magasabb tudathoz (a hegyekbe) vezető utak úgy a gondolkodáson keresztül, mint a természeti készleteken keresztül vezetnek, és az embernek csak bátorsággal és erővel kell rendelkeznie, hogy ne tévedjen el, hogy eljusson *saját* útjának a végéig. Helytelen, ha félelmében ismét magába fordul, a céljait bátran és határozottan kell elérnie.

A világ szülési fájdalmakon megy át. Ez a pontos értelme annak a versnek, melyet Luther így fordít: „da wird sich allererst die Not anheben” (akkor először is csapások kezdődnek). A helyes fordítás pedig

ez: „Mindez a szülési fájdalmak kezdete”. Márk evangéliumának legfontosabb kézírataiban ezen a helyen (Mk 13,8) súlyosan és tömören mindössze 3 szó áll: ἀρχὴ ὀδίνων ταῦτα (arche odinon tauta), amit elsőre így lehet fordítani: „ez a szülési fájdalmak őскезде”. Itt annál a létezési szintnél lényegesen magasabbra emelkedünk, amelyen azt mondjuk: most pedig kezdődik ez vagy az. Az őскезде: szellemi lények (Luther gyakran „Fürstentümer”-nek, fejedelemségeknek fordítja), melyek az angyalok és arkangyalok felett helyezkednek el. Míg az angyalok az egyes emberek szellemi vezetői, az arkangyalok pedig a népek szellemei, addig az archék: egész korszakok szellemei. Új korszak kezdődik, és a korszellemek, az őскезде szellemei, a „Hatalmas anyák”¹⁸⁶ szülési fájdalmakat élnék át. Ezek az egész létet átfogó megrázkódtatások. Márk Evangéliumának három monumentális szavát így lehetne lefordítani: „Ez a korszellemek birodalmában zajlik, akik hatalmas szülési fájdalmakon mennek át, és új világot szülnek”.

És ha most az Evangélium így folytatja: „Jaj a várandós és szoptató asszonyoknak azokban a napokban” (Mk 24,19), akkor ez egy olyan felhívás, amely egyenlő mértékben vonatkozik a szellemi területre, a lelki világra és a földi emberiségre. A szellemi területen maguk az őскезде a várandósak, akik csapásokat és szülési fájdalmakat élnék át. Egyetemes krízis idején nemcsak az emberek, hanem az istenek is szenvednek. A lelki világban azok az emberek a várandósak, akikben él a szándék, hogy világra hozzák az „Emberfiát”, a szellemi embert. Az ilyen születéshez ahogy minden anyának, úgy bármely embernek is szülési fájdalmakat kell átélnie. Krisztus szavainak csak a harmadik jelentése vonatkozik az anyagi szülésre az „Én” által előidézett krízis során. A mai káosz a szexualitás területén, a nők szerepe a modern világban – mindez lehet, hogy azoknak a szenvedéseknek az előjele, melyek elő vannak készítve a várandósok és szoptatók számára az „Én” krízise esetén.

Luther „Trübsal”-nak (baj, bánat) nevezi azt, amin a léleknek a krízis korában át kell mennie. A görög θλίψιν (thlipsis)¹⁸⁷ szó a lélek összenyomását, felörlődését jelenti. A depresszió a ma minden embert megragadó lelki állapot betegséggé súlyosbodása. Ez az állapot egy olyan forma, amelyben szülési fájdalmak jelennek meg. Az, aki saját erőfeszítéssel nem törekszik magasabb tudat elérésére, a régi tudatból külső sorsokkal, a korhangulat felől származó nyomással lesz kilököve. A kettő közül az egyik lesz: vagy új tudatba lép ragyogó napsütés mellett, a nyári termés begyűjtése idején – mint egy kertbe, melynek gyümölcsseit most szüretelheti; vagy hidegben és sötétségben érkezik ide, nem nyáron, hanem télen, nem a Nap, hanem a Szaturnusz jegyében (szombaton, a Szaturnusz napján). A szellem felébredése vagy lelki betegség: más választás nincsen. Éppen ezért „Imádkozzatok, hogy meneküléstek ne télen vagy szombaton legyen”, imádkozzatok, melyeket szellemi erőfeszítéssel és gyakorlatokkal támasszatok alá (akár imának, akár meditációnak nevezzük ezeket), hogy a hegyekbe jussatok – és akkor nyáron, vasárnap juttok el oda, és nem az értelem elsötétülésével végzitek!

A világ belső állapota a legnagyobb átalakulásoknak van kitéve. A durva emberi érzékelés korlátozott, az ember csak azt látja, ami most van, és azt feltételezi, hogy mindig is így volt. Ha Goethe korának (amely egyáltalán nincsen tőlünk távol) emberét hirtelen áthoznánk a mi időnkbe, a mai sebességtől és iramtól, a benyomások és sorsok sokaságától neki is elállna a lélegzete. Ezzel némileg ráláthatunk erre a titokra: „napok megrövidülése” (Mt 24,22). Ha az „Én” válságának fokozódásával olyan intenzitással kellene átélnünk minden benyomást és a sorsot, ahogyan (a lassabb tempó következtében) évszázadokkal korábban ez még lehetséges volt, egyetlen ember sem maradna már

¹⁸⁶ Ld. Faust II.rész 1.felvonás „Sötét oszlopocsarnok”, „Fényesen kivilágított termék”, „Lovagterem”.

¹⁸⁷ Erről a szóról részletesebben itt: „Pál levele a rómaiakhoz”, „Az »Igazságosság«, a »hit« és Pál más alapfogalmai” c. fejezet.

életben. Ha a homéroszi idők görögjének lehetősége lenne a modern ember szemével az égre nézni, így kiáltana: „Hogy elsötétedett a Nap és a Hold! És hová tűnt a csillagok fénye?” (Mt 24,29). Ma azt feltételezzük, hogy ragyog a Nap, mivel nem is sejtjük azt a fényerőt, amellyel valaha Heliosz szekerét átélték. A nagy és a kis Apokalipszis egész darabjai tárulnak fel előttünk. Nem is kell azokat a jeleket várnunk, melyek az égen történnek. Már az események tetőfokán vagyunk. Ahogyan a látásunk változik, annak mértékében változik a világ is. A világok annak mértékében halnak meg, ahogy az ember megvakul. Hiszen nem halt-e meg a világ tüzeiben a görög Olümposz és a germán Valhalla? A világ végének romjain élünk. Ugyanakkor a romokból új világnak kell létrejönnie.

Az Emberfia megjelenése – pirkadat a pusztulás közepette. Fontos, hogy megérezzük ennek az eseménynek a kettős értelmét. Egyidejűleg zajlik az ember belsejében és a külső kozmoszban. Krisztus itt, a földi létben, a Feltámadáson és a Mennybemenetelen keresztül éteri módon van jelen a földi birodalomban. A Második eljövetele – nem visszatérés, hanem egy új állapotba lépés. Ez az esemény az emberek lelki tartalmától függ. Ha az emberek ugyanolyanok maradnak, mint amilyenek, a „Második eljövétel” nem következik be. Krisztus az emberben – ez csak „az égi felhőkön” megjelenő Krisztus érzékelő szerve. A visszatérő Krisztust külső érzékszervekkel nem lehet majd érzékelni, ezek használatához a léleknek semmilyen változására sincs szükség. Csak amikor megszületik az emberben az Emberfia, akkor lesz képes látni Krisztust, az Emberfiát. Krisztus az emberben: szem a kozmoszbeli Krisztus látásához.

Ugyanakkor a feltámadott Krisztus a kozmoszban szintén változásokon megy keresztül. Egy előre felállított harmónia van a kívülről létesülő Krisztus, és az ember belsejében létesülő Emberfia között. Krisztus létesülése a Feltámadás és a Mennybemenetel után – ez egyidejűleg a kereszténység belső létesülése. Egy távoli sejtelmet idézhetünk fel erről egy kép segítségével.

Amikor a mag a földbe süpped, a talajban egy ásványi időszakon kell keresztülmennie, mielőtt az éteri-élő időszakba léphet – amikor a növény fejlődésének mértékében áttöri a talaj felső rétegét. Krisztus a földi birodalomba süppedt, a maghoz hasonlóan. Az őskereszténység katakombái valódi kifejezései voltak Krisztus és a kereszténység létesülésének, a Föld ölében érlelődve. Az egyházi történelem őskereszténységet követő időszakai egészen a mai időszakig az ásványi időszakhoz tartoznak, a „péter” élethez a sziklás földben (Péter=köszikla). A templomi falak és a templomi formák világa – ez még közet. Krisztus még mindig a sírban van. Ugyanakkor előbújik, áttöri a talajkéreg, és kijön a fényre. Ha Krisztus lény a péterizmuson áttör az éteriséghez, akkor ez azt fogja jelenteni, hogy eljött az idő, amikor Krisztust megláthatjuk a „felhőkön”, és nem itt vagy ott, hanem villámmal megvilágítva napfelkeltétől napnyugtáig. Az ember szintén a földi létezés része. És ő az a talajkéreg, melyen az éteri életnek keresztül kell törnie. Szülési fájdalmakban gyötrődő lelkében a szellemi ember csírája tör elő a fényre. Szerencsés az emberiség, ha abban a pillanatban, amikor a hajtások áttörik a kozmoszt, vannak olyan emberek, akikben az alacsonyabb „Én” rügyei kifakadtak, úgyhogy Krisztus az emberekben képes a felhőkön megjelenő Krisztussal találkozni. Ebben az esetben a szülési fájdalmak és a csapások nem voltak hiábavalók, és a törmelékek nem hiába váltak porrá. A káosz, melyet az Én dinamitjának robbanása idézett elő, termékenynek bizonyult.

Aligha lehet ma valami fontosabbat elképzelni, mint a prófétai-apokaliptikus princípiumnak a materializmus átkától való megszabadítását, és a valóban megértett Evangélium *apokaliptikus értelmének* kidolgozását. Egyelőre ennek csak a kezdetéről beszélhetünk. Ugyanakkor éppen az Evangélium

apokaliptikus princípiumának szellemi megértése jutalmul saját korszakunk lenyűgözően mély megértését is adja. Éppen akkor, amikor felhagyunk a kemény materialista értelmezéssel, amely kizárólag az egyes jóslatokat és azok beteljesülését keresi, akkor kezdjük látni, hogy a modern korszaknak mennyire apokaliptikus a karaktere. A felette elterülő felhőn készül megjeleníteni magát az Emberfia. Az „Én” krízise már bekövetkezett. Az Én betöltekezésének kora még ezután kell, hogy következzen. Így fogunk minden erőnkkel törekedni arra a művészetre, hogy az idők jeleit szellemi módon értsük meg. Erre a művészetre akkor teszünk szert, ha az Evangélium értésének montanista patthelyzetéből kievickélve az Evangéliumnak a szellemmel összhangban álló, őskeresztény megértéséhez jutunk el.

Az „apokaliptikus érzék” Pál leveleiben

Az Olajfák hegyi apokalipszis – mint a tanítványok bensőséges tanításának utolsó, Krisztus által már végrendelet szellemében adott felszállása – az Evangélium egy teljesen új, kifejezetten szellemi értését követeli tőlünk, és ugyanakkor megnyitja az ilyen megértés korszakát. Magától értetődően törekedhetünk arra, hogy az Újszövetségben olyan utat keressünk, mely az Evangéliumoktól János Jelenések könyvéhez vezet (kompozíciós értelemben). De arra is lehet törekedni, hogy új módon értsük meg az Evangéliumokat – most már az Apokalipsziszből kiindulva. Igaz, ez azt feltételezi, hogy a Biblia utolsó könyvéhez ne pusztán olyan hétköznapi gondolkodásmóddal forduljunk, mely megelégszik lapos spekulatív értelmezésekkel. Az Apokalipszis alapján lényegében egy új érzéket tudunk magunkban kinevelni: az akarattal áthatott képi gondolkodás képességét, a megismerés apokaliptikus szervét, amely lehetővé teszi, hogy magukban az Evangéliumokban is mélyebb rétegeket érzékeljünk és feltárjunk. És amint ez az új érzékelő és látószerv felébred bennünk, kiderül, hogy az Olajfák hegyi apokalipszis az első három Evangéliumon belül a gondviselés és a sors egy mélyebb, úgymond aranyat rejtő rétegét tárja fel (amely látens módon mellel az Evangélium más részeiben is hírt ad magáról).

Az Evangéliumok lelki tája az Apokalipszis szellemi kontinenséhez föld alatti járatokkal és csatornákkal kapcsolódik. Ebből kiindulva, Pál levelei ismét az Újszövetség első és utolsó részeit összekötő elemként kerülnek elénk. A Damaszkusz előtt végbement eseménnyel kezdődően, ami valójában az ember első történelmi találkozása volt a „visszatért” Krisztussal, maga Pál apostol alakja és művei apokaliptikus színekbe öltöztek. Pál levelei nem érthetők meg abból a lapos intellektualizmusból kiindulva, mellyel a teológia leggyakrabban a tanulmányozásukhoz kezd. Pál nyelvében és stílusában a gondolatok és szavak felépítése inkább akarati, mint egyszerűen intellektuális jellegű. A prófétai elem ad magáról hírt minden sorban, mégpedig egyfajta akarati tűzön keresztül, a léleknek az akarati mélységekben való szellemi felébredésén keresztül, Pál gondolkodása és beszéde a szellemi-érzékfeletti tények ragyogásával színeződik. Úgyhogy ha Pál gyakran közelinek bizonyul tartalom és stílus alapján János Apokalipsziséhez, mint például a thesszalonikaiakhoz írott leveleiben, ahol Krisztus szellemi megjelenéséről van szó, ez csupán annak a mély apokaliptikus rétegnek a közvetlen felszínre bukkanása, amely rejtetten a többi levelében is jelen van. Itt valami ahhoz hasonló dolgot figyelhetünk meg, mint amivel az Olajfák hegyi apokalipszis esetében van dolgunk a három első Evangéliumban.

Pál nagy figyelmet fordított arra, hogy azokban a gyülekezetekben is, ahol őt hallgatták, az „apokaliptikus érzékét” különösen komolyan vegyék és megfelelő módon kultiválják. Ezt az érzékszervet a szellem különös ajándékaihoz sorolta Pál, és az ilyen ajándékok harmonikus kombinációjára nagy figyelmet fordított a gyülekezeti életben (1Kor 12 és 13). Ő ezt a „prófétálás adományának” nevezte. Míg

az inkább Péterre irányuló gyülekezetekben nagyobb helyet foglalt a nyelveken szólás, Pál, aki antipátiával viseltetett minden médiumizmus iránt, és a világos, éber és szabad tudatot részesítette előnyben, azt kívánta, hogy az ő gyülekezetei mindenekelőtt arra a magasabb tudatra törekedjenek, melyet a prófétai-apokaliptikus érzék fejlődésének köszönhetően lehet elérni. Pál erről a korintusiakhoz írt első levelének 14. fejezetében értekezik, szembeállítva a prófétálás adományát mindenekelőtt a nyelveken szólással. „Keressétek buzgón a lelki adományokat, különösen pedig azt, hogy prófétálhassatok” (1Kor 14,1). „Szeretném ugyan, ha mindnyájan szólnátok nyelveken, de még inkább azt, ha az apokaliptikus adományával rendelkeznétek (Luther: weissagen könntet, ha tudnátok jövendőlni)” (1Kor 14,5).

Mivel az embereknek Luther Bibliája állt rendelkezésükre, amely ezen a helyen a jövendőmondás képességéről beszél, magától értetődik, hogy durva és hamis elképzelésüknek kellett kialakulniuk arról, hogy mit értett Pál a prófétálás ajándékáról. Szokás azt gondolni, hogy a gyülekezetekben olyan prófétai képességekkel megáldott emberek jelentek meg, akik csodálatos módon meg tudják jósolni a jövő eseményeit, hasonlóan ahhoz, ahogy még ma is foglalkoznak ezzel babonák szintjén a kártyajósok, és még az úgynevezett extraszenszek, a tenyérjósok és az asztrológusok. Valójában a prófétálás őskeresztény adománya azoknak a felsőbb vonalaknak és törvényszerűségeknek az átvilágított és megértett olvasása mind érzésben, mind akaratban, melyek a sors rejtett rétegeiben uralkodnak. A jövő szövete itt az egyes emberek, közösségek és egész korok sorsvonaláiból szövődik. Azt is lehet mondani, hogy a prófétálás ajándéka abban áll, hogy hallgassunk az angyalok hangjára, akik az egyes emberek sorsának társai, az arkangyalok szavára, akik a közösségek és népek vezetői, és az őskeresztények szavára, akik a korok szellemi helytartói. Isten akaratának, továbbá az emberek ezzel összhangban keletkező lehetőségeinek és feladatainak kutatása, az olyan kutatás, amely teljes egészében a kor lélegzetére, annak pulzusára irányul, az őskeresztény közösségekben nyilván az apokaliptikus érzékét is magába kellett, hogy foglalja. Ott, ahol ezt megfelelő módon végezték, szó sem lehetett arról, hogy az előre meghatározott események és folyamatokat fatalistán fogadják, arról nem is beszélve, hogy egoisztikus módon tegyenek haszonra szert annak tudásából, aminek be kell következnie. Azoknak a lelke, akik a prófétálás ajándékára támaszkodtak, és azoké is, akik őket meghallgatták, csak a belső szférára irányult, arra, ami egyelőre még csak a jövő ölen, a szellemi létben volt. Aki a próféciákat kimondta, annak olyan tudati szinten kellett lennie, mint amilyenből kiindulva Krisztus fordult a Nagyhéten az Olajfák hegyének csúcsán a legmegbízhatóbb tanítványaihoz, s amilyenből kiindulva fogadta be János Patmosz szigetén az Apokalipszist. Az apokaliptikus érzékét kultiválták a páli gyülekezetekben, és éppen ennek köszönhetően az emberek ezekben védettek voltak az apokaliptikus princípium varázslattal kapcsolatban álló, durván materialista felfogásától. Ma az Apokalipszis szellemi módon való megértésére való törekvés, akár a Biblia utolsó könyvével, akár az Evangélium vagy Pál leveleinek apokaliptikus princípiumával kapcsolatban – ez nem más, mint egy modern válasz az őskeresztény gyülekezetekben megjelenő prófétálás ajándékára, melynek gyakorlását Pál annyira fontosnak tartotta.